

Fra hygiejne til klimatilpasning

Dansk byplanlaboratoriums historie

Af Charlotte Odgaard Sjølland 2012

1920erne

Det er af den allerstørste Betydning, at dette Arbejde fremtidig udføres af Mænd, der gennem Kendskab baade til Fortidens Erfaringer og Nutidens Krav er i Stand til at samle de mange tekniske, økonomiske og arkitektoniske Hensyn til en Helhed.

At skabe Studiebetingelser for saadanne Mænd og Mulighed for velovervejede Planer i Fremtiden til Byers Anlæg og Udvidelser — det er vort Maal!

Byplanlaboratoriets fundats 1921

Hvorfor blev Byplanlaboratoriet stiftet?

I begyndelsen af århundredet begyndte byerne at vokse uden planlægning. Det gav både grimme, ineffektive og usunde byer. At tænke planlægning ind i byens udvikling var dog ikke en del af samtidens politiske overvejelser eller en selvstændig forskningsdisciplin ved de højere læreanstalter. Det ønskede stifterne af Dansk Byplanlaboratorium at lave om på, deres ærinde var at få sat byplanlægning på den politiske dagsorden og øge den faglige viden på området. Dansk Byplanlaboratorium blev med tiden et vigtigt videnscenter for planlægning og byudvikling, særligt biblioteket blev flittigt benyttet af fagfolk og studerende. Kunderne har skiftet navn, størrelse og antal gennem årene. I tider-

nes morgen var der 1300 købstads- og sognekommuner. I dag har vi 98 Kommuner. De store enheder har øget behovet for eksperter på de forskellige områder. Byplanlaboratoriets ønske om at bistå kommunerne er forblevet uforandret.

Mange faglige tilgange blev samlet et sted

De mange forskellige arbejdsfelter, repræsenteret via plenarforsamlingen i 1921, viser med al tydelighed, hvor mange faglige tilgange, der er involveret i planlægning fra det politiske niveau til den lokale pennefører. Byplanlaboratoriet så sig selv som stedet, hvor erfaringen fra alle disse tråde i planlægningen

blev samlet og formidlet videre til gavn for almenvellet. Dermed er stedets aktiviteter de sidste 90 år tillige en beretning om det kludetæppe af planlægning, der er blevet vores samfund. Udviklingen fra tråd til kludetæppe er det, denne artikel ønsker at vise med Byplanlaboratoriet som udgangs- og omdrejningspunkt.

Dem, der i 1921 tog tråden op, var alle en del af den samfundsmæssige og politiske elite med særdeles gode forbindelser til samfundsdebatten. Deres fælles vision var et bedre byliv set fra hver deres faglige udgangspunkt i æstetik, folkesundhed, mobilitet, kommunikation, transport, hygiejne, beplantning med flere. Dansk Byplanlaboratorium var tværfagligt i sit perspektiv på byplanlægningen længe før, det tværfaglige samarbejde blev den anerkendte forudsætning for holdbare resultater.

*Povl Heiberg,
Vicestadslæge i København,
Repræsentant for Dansk hygiejnisk
Lægeforening.*

"Planlægningens kunst er et kludetæppe af faglige tilgange, der sikrer gode retningslinjer for vores byers udvikling. Da Dansk Hygiejnisk Lægeforening havde sikret sig, at hygiejnen for længst var en fast implementeret del af byplanlægningen, overlod de deres del af kludetæppet til nye faggrupper."

Byplanlaboratoriets fundats 1921

Viden om byplanlægning

I kraft af kommunernes ringe størrelse og dermed beskedne økonomi og forvaltning blev der sjældent tænkt i planlægning. Kommunens primære by voksede efter behov, vejnettet blev repareret efter kommunekassens bedste evne, og kun få af de store byer havde ansat planlæggere til at forberede fremtiden.

Byplanlaboratoriet blev stiftet, fordi man så et behov for, at planlægning skete på et langtidsholdbart grundlag af viden og omtanke. Hver lille kommune behøvede ikke at opfinde den dybe tallerken. I stedet kunne de hente faglig viden og sparring fra andre kommuner hos Byplanlaboratoriet. Hermed var Byplanlaboratoriets kerneydelser på plads. Indsamling af viden og formidling heraf på alle niveauer fra det politiske til den enkelte planlægger ude i landet. Målsætningen var at få Byplansagen på den politiske dagsorden og opbygge et fagbibliotek med det formål at:

Nyere reguleret 3-Etages Forstadsbebyggelse med skole og sportsplads. Bygningshøjde ca. 10 m, Afsatnd mellem Husrækkerne ca. 20 m. Udnyttelsegrad omtrent som Frederiksborgloven (jvf. Afsn. X). I Baggrunden ses ældre, forvirret Forstadsbebyggelse. Dansk Byplanlaboratoriums Beretninger 1930 s. 30.

» Til den Tid vil man da ved Henvendelse til Laboratoriet ikke alene kunne faa en Litteraturfortegnelse over den vigtigste Litteratur angaaende forskellige Spørgsmaal indenfor Byplanstudiet, men ogsaa Oplysninger om, hvor man skal henvende sig for at faa den Del af Litteraturen, der ikke findes paa Laboratoriet.”
Beretning 1924--25 s. 1

Biblioteket, der i de første år gik under navnet studiesamlingen, voksede støt og roligt. Korrespondancen viser en aktiv byttepolitik med relevante udgivelser fra ind og udland, samt indsamling af information fra de enkelte kommuner i form af udgivelser og landkort. Selv små turistrelaterede udgivelser indgik i samlingen. Intet for stort og intet for småt. Til gengæld var pengene små men kreativiteten stor. Da en regning på 40 kr. skulle betales, blev vedkommende tilbudt 2 fine håndkolorerede landkort til en værdi af 60 kr. i stedet. Hvorvidt tilbuddet blev accepteret melder historien ikke noget om.

Debat om Byplanlægning

De forskellige niveauer i planlægningen havde i mange år kunnet mødes uformelt på Byplanmødet og i Byplanlaboratoriets lokaler. Begge steder lagde lokaler til den diskussionskultur, der har fundet sted siden opstarten af debatmøder i midten af tyverne. En god kilde til information om, hvad der rørte sig i planlæggerkredse, er de foredrag, der blev holdt på det årlige Byplanmøde. I 1925 var der fokus på Trafikken mellem By og Opland. Følgende undertitler sætter det lidt i relief til nutiden:

De forskellige Trafikarter før og nu:

Landevejsperioden.

Jærnbaneperioden — Vejenes Hvileperiode.

Landevejenes Renæssance.

Rutebilerne. (Se Tabel I.)

Set i lyset af bilboomet fra 50 til 65.100 motorkøretøjer i Danmark fra 1900 til 1924 er det ikke så underligt, at udbygningen af jernbanenettet ophørte og man i stedet begyndte at forbedre vejnettets kvalitet med forskellige belægninger over tjære til asfalt. Bilen blev en fundamental del af planlægningen de næste mange årtier.

Byplanlægning på den politiske dagsorden

Den samfundsudvikling, som Byplanlaboratoriet havde et ønske om at være med til at påvirke, var stadig præget af 1. Verdenskrig. Høj arbejdsløshed, boligman-

Hvad Dansk Byplanlaboratorium vil kunne tilbyde Kommunerne.

Biblioteket, der er enestaaende her i Landet, omfatter Bøger og Fagblade om alle Emner, der har Berøring med Byplanlægning, Samlinger af instruktive Kort og Planer, - til hvilke Laboratoriet haaber med Støtte fra Ministeriet for offentlige Arbejder at faa en værdifuld Forøgelse gennem en rationel Luftfotografering af danske Bebyggelser og deres Omegn.

Ønskes Materiale over en Kommunes tekniske, hygiejniske eller andre Forhold for at anstille Sammenligninger med andre Kommuner, vil Laboratoriet være Stedet at henvende sig til for at faa foretaget saadanne Byundersøgelser. Der vil derved lettere kunne tilvejebringes den Objektivitet og Ensartethed i Undersøgelserne, der er paakrævet, hvis de skal have deres fulde Værdi, og den objektive Bedømmelse af en Kommunes Fremtidsudsigter vil kunne være af overordentlig økonomisk Betydning.

I 1925 udsendte Dansk Byplanlaboratorium denne pjece til samtlige 1300 sogne- og købstadskommuner. Hvad Dansk Byplanlaboratorium vil kunne tilbyde kommunerne 1925 s. I

gel fordi drømmen om et bedre liv fik mange mennesker til byerne. De endte i stedet bagerst i køen til både bolig og arbejde. Boligforholdene for arbejderbefolkningen var usle. Solens stråler nåede sjældent ned i fjerde baggård med hussvamp og mangelsygdomme til følge. I vore dage er hygiejne ikke en del af planlægningen, medmindre

det handler om offentlige toiletter. Men i 1920erne og helt frem til 1960ernes store saneringer var det et vigtigt element for enhver fremtidsorienteret planlægger.

Til at vende denne udvikling, så Byplanlaboratoriet et behov for en byplanlov, der skulle varetage almenvel-

lets interesser i form af grønne områder, bedre boliger, forbedret folkesundhed og infrastruktur. Modsat tidligere var hensigten ikke boligspekulantens ønske om profitmaksimering men derimod at skaffe tidssvarende kvalitetsboliger til arbejderne. Fra ejendomme med to til fire opgange blev arkitekter hidkaldt til at tegne hele karreer. Gesimser, sprossede ruder og andre finesser, der tidligere var blevet prist i høje toner af foreningen Bedre Byggeskik, blev en del af gadebilledet. Arkitekterne lagde stor vægt på funktionaliteten i indretningen af lejligheden, stadsstuen blev erstattet af toilet med koldt og varmt vand. Hvilken luksus.

I 1925 bar Byplanlaboratoriets arbejde blandt politikere og embedsmænd frugt. Landets første byplanlov blev vedtaget. Desværre blev det ikke en pligt at udforme byplaner, og der var mange ønsker, der ikke blev opfyldt. Derfor blev den mødt med ordene:

” Kontorchef Kay Ulrich om den nye planlov: Lad os da ikke sørge, hvis der skulle mangle en Paragraf eller to i Byplanloven, den betyder trods alt en Sejr for Byplansagen. Den Vej, der fører fremad, vil jeg vise ved at sige Støt Byplanlaboratoriet og brug først og fremmest Byplanloven.

Kay Ulrich, Byplanmødet 1925

på Byplanmødet i 1925. Det første mål var nået, Byplansagen var endelig kommet på den politiske dagsorden.

Byplanmødet i Kolding 3.—4. April 1925.

Resumé af Foredragene.

Persontrafik mellem By, Omegn og Opland,
af Stadsingeniør Niels Olsen.
Trafik mellem By og Opland (ikke København).
De forskellige Trafikarter før og nu:
Landevejsperioden.
Jærnbaneperioden — Vejenes Hvileperiode.
Landevejenes Renæssance.
Rutebilerne. (Se Tabel I.)

Tabel I (Rutebilerne).

	Øerne	Jylland	Hele Landet	Anm.
Antal Ruter	153	321	474	
Samlet Længde km	4126	8335	12461	Samlet Længde af Stats- og Privatbaner 4294 km
Antal Vognkilom. ugentlig	118000	169000	287000	Ialt pr. Aar ca. 15 Millioner

(Tabellen bygger paa Oplysninger fra Stads- og Havneingeniørforeningen.)

Færdselstælling, Aalborg 7/3 1925,
ad 4 Hovedlandeveje ved Grænsen mellem Bybebyggelse og Forstadsbebyggelse:

6128 Køretøjer,
deraf 89 Motorcykler.
Rutebilerne ca. 1 pCt. af samtlige Køretøjer.

Optælling for hele Landet 1/7 1924:
Ca. 35 200 almindelige Personbiler.
- 2 000 Drosker.
- 800 Omnibusser.
- 9 800 Lastautomobiler.
- 17 300 Motorcykler.

Ialt ca. 65 100 Motorkøretøjer.

Aalborgforhold:
Rutebilerne og Privatbanerne.
Rutebilerne og Statsbanerne.
Rutebilstationer.

Aalborg Privatbaner. (Se Tabel II.)

Tabel II. Middeltallet af ankomne og afgaaede Rejsende med Aalborg Privatbaner.

	Nordenfjordske Baner	Hadsund-Banen	Nibe-Banen	Ialt
1918—19	181700	64400	61200	307300
1919—20	173900	78600	63200	315700
1920—21	181700	77500	62900	322100
1921—22	183500	83800	55800	322600
1922—23	189500	81600	47900	319000
1923—24	192600	79000	51100	322700

Solgte Billetter paa D. S. B. for Aalborg Station:

1918—19	272 000
1919—20	282 000
1920—21	268 700
1921—22	222 200
1922—23	218 100
1923—24	217 300

Bytrafik:

Sporveje.
Omnibusser.
(Specielt Aalborg Omnibiler.)

Industrien og Byplanen af Fabrikant Aug. Fuchs.
Er Fabrikdrift fra et Bystyre-Standpunkt et Onde, som bør bekæmpes?

Skelnen mellem Haandværk og Fabrikdrift.

Anlæg af særlige Fabrikskvarterer:

- for ikke generende Fabrikker;
- for Fabrikker, der giver megen Røg, Støv, Lugt, Larm ell. lign.;
- for farlige Virksomheder;
- Læbælter?

Det skulle være sagligt, korrekt og overskueligt, når man gennem fremskrivninger skulle forsøge at få et indblik i fremtidens udfordringer.” Meddelelse udsendt af Dansk Byplanlaboratorium 1925 Nr. 1 s. 10

Oversigt over Kjøbenhavns Egnens
Omnibus- og Jernbaneforbindelser
Sommer 1928.

4/5 Vej, trafikere# af Omnibus, 4 Gange dægtlig i den ene Retning og 5 Gange i den anden Retning.

30/31 Jernbane med 30 Tog i den ene Retning og 31 Tog i den anden Retning.

Visioner kombineret med den lavpraktiske del af planlægningen har altid været drivkraften bag Byplanlaboratoriets arbejde. Det har ført til udvalgsarbejde omkring vidt forskellige emner som "Billige Boligveje", "Vejvedtægt" og "Industriens forhold til Byplanen". Nogle udvalg førte til betænkninger, der kunne anvendes i det praktiske arbejde. I den forbindelse var kontakten til de lokale planlæggere af afgørende betydning, fordi:

1930'erne var på mange måder et modgangens årti. Økonomien var frosset til, bolignøden var stadig

” Man finder samtidig Anledning til at gøre opmærksom paa, at Byplanlaboratoriet iøvrigt gerne – og vederlagsfrit – besvarer Henvendelser om alle Arter af Byplanlægningsmaal, saavel almene Spørgsmaal som Spørgsmaal af speciel Art.

Saadanne Henvendelser er af stor Værdi for Byplanlaboratoriet, idet der ved Arbejdet med disse Sager sker en værdifuld Vekselvirkning mellem Teori og Praxis. Byplanlaboratoriet har gennem disse Sager faaet betydningsfulde Impulser til fortsat Arbejde i Udvalg ell. lign. med de aktuelle uafklarede teknisk-formelle Spørgsmaal.

Hvad Dansk Byplanlaboratorium vil kunne tilbyde kommunerne 1925

stor og arbejdsløshedskøen uendelig. Mange havde svært ved at skaffe midler til at klare dagen og vejen. På det politiske niveau var den lille mands vilkår for første gang i fokus. Landsfader Staunings vision var et velfærdssamfund med værdige levevilkår for alle grupper i samfundet, hvilket fik stor betydning i planlæggerkredse. Fordi politikernes drømme om et velfærdssamfund blandt andet skulle konkretiseres af planlæggerne. På mange af byplanmøderne kan man via foredragernes titler følge de betragtninger, planlæggerne gjorde sig om opgaven med at føre de politiske beslutninger ud i livet på bedste måde.

Et af de tilbagevendende emner var spørgsmålet om de hygiejniske forhold. At tænke det ind i byplanlægningen var endnu ikke blevet en naturlig del af byplanlægningen i de danske byer og købstæder. Det ændrede sig med vedtagelsen af den nye Byplanlov i 1938.

Professor J.T. Lundbye:
"Ingen byplan uden kloakplan".

Byplanmødet 1934

Loven var en klar forbedring i forhold til Byplanloven af 1925, da den forpligtede alle købstæder med mere end 1000 indbyggere at få fastlagt og vedtaget en byplan indenfor de følgende 5 år. Godt 230 købstæder blev påvirket heraf. Hvordan planlæggerne skulle fortolke byplanlovens paragraffer blev gennemgået på Byplanmødet samme år.

Kloakeringen af København var i fuld gang. Det foregik uden de store tekniske hjælpemidler. Foto: Københavns Museum, Rådhusforvalterens afdeling

1940erne

Byplan blev lanceret i 1948 som et samarbejde mellem Arkitektens Forlag og Byplanlaboratoriet. En af de første annoncører var Dansk Cement, der fra midt i 1950'erne og 20 år frem reklamerede for alt fra farvede til hurtigtørrende produkter. Byplan, 1948, Nr. 1

Rejsende i byplanlægning

Byplanlaboratoriets arbejdsmetoder høstede stor anerkendelse, da de i 1941 blev gjort til praksis i Indenrigsministeriet. Det skete, da sekretariatet "Indenrigsministeriets Kommitterede i Byplansager" blev oprettet. De tilknyttede embedsmænd blev omrejsende i byplansager. Æren for at samarbejdet mellem den kommitteredes embedsmænd og kommunerne kom godt fra start, må igen tilskrives Byplanlaboratoriet, da de overlod deres kontaktnet til det nye sekretariat. Ved oprettelsen af Boligministeriet blev den Kommitterede i Byplansager overført dertil.

Fingerplanen

Et af Byplanlaboratoriets største aftryk på landkortet er uden tvivl Fingerplanen. Efter 2. verdenskrig tog Byplanlaboratoriets formand Steen Eiler Rasmussen

BYPLAN

Vore byer og deres planlægning

Tidskrift for byplanlægning, egns- og landsplanlægning

Gadebillede fra Skive

Jonas Co.

BYPLAN

1. ÅRGANG 1948

1

UDGIVER: ARKITEKTENS FORLAG. EKSPEDITION: BREDGADE 66. REDAKTION: STORMGADE 12, KBHVN. K

Udtalelser ved tidsskriftets start

Boligminister Johs. Kjærbo

Det er mig en Glæde at byde det nye Tidsskrift velkommen. Det er min Opfattelse, at den bedste Baggrund for det offentliges Indgreb foranlediget af bygnings- og byplanmæssige Hensyn er, at den enkelte Borger forstaaer, at visse Begrænsninger af den enkeltes frie Raadighed er nødvendige af Hensyn til Helheden.

Byplanloven af 1938 var i Forhold til den indtil da gældende Retstilstand et stort Frem-skridt, men der er jo endnu Punkter nok at sætte ind paa. Jeg vil anse det for meget betyd-ningsfuldt, om „Byplan“ kan medvirke til at skabe en bedre Forstaaelse med Hensyn til Nødvendigheden af de byplanmæssige Forholdsregler, herunder ogsaa en Forstaaelse af, at det er nødvendigt at foretage en Regulering af den uhensigtsmæssige Byudvikling, som man ser alt for mange Steder, og hvorved betydelige Værdier saavel af materiel Art som af skønhedsmæssig Betydning gaar tabt.

Jeg giver „Byplan“ mine bedste Ønsker med paa Vejen.

Byplan 1948 s. 3

Manglende landsplanlægning

Uddrag af artikel om Herning i Politiken 29. maj 1949

Vi mangler mænd til vore piger. Dette klagesuk kan man høre hos alle ledende herningensere i byraad og erhvervsliv, satte folk, som man ikke umiddelbart vil mistænke for romantiske tilbøjelig-heder. Når byens ledende kræfter søger at trække flere mænd til Herning, er det da heller ikke noget direkte udslag af omsorg for de søde herningpiger, men mere udtryk for et ønske om ved hjælp af mændene at holde på de piger, man har, og lokke endnu flere til som arbejdskraft i Danmarks store tekstilcentrum. Med sin meget store „kvindeindustri“ har Herning brug for mere „mandeindustri“ for at kunne skabe en passende „kønnenes balance“.

Finurlige afsnit fra landets aviser blev ivrigt viderebragt i Byplan. Navnkundige Sekretær Malling havde en helt særlig form for humor, der træder frem i billedtekster og kommentarer. Byplan var ikke bare et tørt fagblad. Byplan 1949 s. 141

initiativet til at genoplive det såkaldte Egnspanudvalg for Storkøbenhavn. I denne omgang skulle udvalget udarbejde en overordnet plan, som skulle vise, hvor boliger, arbejdspladser og rekreative områder bedst kunne placeres og knyttes sammen med et hensigts-mæssigt trafiksystem.

Både ministeriet og de omkringliggende kommuner viste tidligt interesse for planen og ministeriet støt-tede den endda økonomisk. Denne støtte kom, fordi man regnede med, at der efter krigen ville opstå et beskæftigelsesmæssigt kaos, Egnspanudvalget skulle kommentere på de forslag til beredskabsplaner, der måtte komme. Et arbejdsudvalg under Egnspanudval-get oprettede derfor et sekretariat kaldet Egnspan-kontoret, der skulle tage sig af det praktiske arbejde med den overordnede plan. Den unge byplanlægger og arkitekt Peter Bredsdorff blev ansat som leder. Allerede i foråret 1947 kunne arbejdsudvalget drøfte den første ideskitse og i januar 1948 blev ”Skitsefor-

I 1940erne

13. BYPLANMØDET I ODENSE 1944.

Direktør Ove Larsen: "Byplanloven og byplanarbejdet".

Stadsingenior, cand.polyt. H.V. Rygner: "Udviklingen og bevaringen af et større villakvarter (Hunderupkvarteret)".

Arkitekt Max Siegmund: "Byplanen og forsorgen for de små og for de gamle".

Byplanmødet 1944

slag til Egnspan for Storkøbenhavn" offentliggjort. På skitsens forside var der tegnet en hånd med udstrakte fingre lagt henover København, og deraf kom navnet "Fingerplanen". Det pædagogisk visuelle udtryk i planen har vist sig at være så stærkt et brand indenfor byplanlægning, at ikke bare danske beslutningstagere lokalt og centralt har fulgt planens tanker. På den anden side af jorden har kinesiske undervisere udvalgt tankerne bag Fingerplanen, som en del af pensum for kommende byplanlæggere.

Fingerplanens holdbarhed skyldes nok den geniale enkelthed, hvor fingrenes byzoner omsluttes af grønne kiler med rekreative områder, landbrug og gartneri. Ved at kombinere land og by på denne måde sikrede man samtidig fødevareforsyningen. De grønne kiler sikrede samtidig, at vejnettet kunne udvides, hvis antallet af personbiler skulle vise sig at stige med samme tempo som før krigen.

Formidling i højsædet

Fagbladet Byplan blev lanceret i 1948 for at styrke formidling og faglig debat om byplanlægning. Byplan er skrevet af planlæggere til planlæggere. Den faglige debat handlede i al sin enkelthed om, hvordan planlæggerne på bedste vis kunne gøre politikernes visioner til virkelighed. Artiklerne tog fat om helt konkrete problemstillinger fra "Planlægning på Færøerne til sanering af slumkvarterer".

På det overordnede niveau er Byplanmødet stedet, hvor planlæggere og politikere debatterer de samfundsmæssige udfordringer. Ved at se på de afholdte foredrag gennem de sidste 90 år fås et indtryk af samfundsudviklingen set fra et planlægningsperspektiv. I 1940erne var det den sociale bevidsthed, der fyldte.

Statens ønske om at tage vare på borgerne fra vugge til grav krævede helt nye institutioner, der skulle tænkes ind i planlægningen. Derfor var et af de faglige indspark i 1944 f.eks.: "Byplanen og forsorgen for de små og de gamle"

Regionale forskelle

Til trods for Danmarks beskedne størrelse fandtes store regionale og lokale forskelligheder. Derfor opstod ønsket om at oprette et jysk byplanråd. De to fungerende videnscentre for byplanlægning blev aldrig konkurrenter, men arbejdede side om side med hver deres lokale ekspertise. Det jyske Byplanråd kom til at fungere i 19 år fra 1949, før de to institutioner blev fusioneret i 1968.

"Fingerplanen er et af Byplanlaboratoriets største fingeraftryk. Efter sigende sad hånden på en ung pige fra Tjekkoslavakiet. Man var dog nødt til at flytte Høje Taastrup op til Sengeløse kommune for at få det hele til at passe." (Arne Gårdmand, 1973, 35) Københavnsegnens planlægningsstatus 1950

En verden i forandring

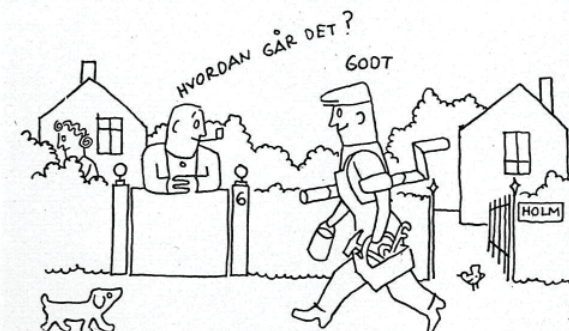
Op gennem 1950erne voksede en ukuelig tro på udvikling og fremskridt frem. Forventningerne om økonomisk kaos i kølvandet på 2. verdenskrig udeblev takket være Marshall-hjælpen. Den nødvendige genopbygning efter krigsårene medførte økonomisk vækst, der muliggjorde politikernes fortsatte visioner om et velfærdssamfund. For planlæggerne blev det et årti med store udfordringer. De moderne tider stod for døren.

Det var ikke kun planlæggere i de større byer, der oplevede befolkningens ændrede behov efterhånden som industrien voksede frem. I små kommuner landet over oplevede man såkaldte miljøsprængninger, fordi lokalsamfundet på et par årtier gik fra bondesamfund til industrisamfund. Danfoss påvirkning på Als og i særdeleshed Nordborg er et glimrende eksempel.

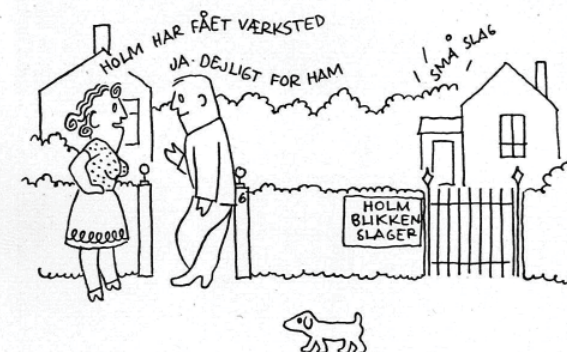
” Kommunalfolkene i Nordals' kommuner har - uvant med tilvækst - måtte indstille sig på at imødekomme udviklingens krav. Siden krigen er tallet af skolesøgende børn steget med ca. 100 pct. De gamle skoler kan ikke rumme børnene, de må udvides og nye bygges. Planer må udarbejdes til en lang række nyanlæg af gader og veje, kloakker og vandledninger, og den voksende strøm af trafikanter til og fra fabrikken kræver udvidelser af de bestående veje til dobbelt bredde. Befolkningen på Als har vænnet sig til tempoet i udviklingen, og øens landmænd har lært at drive deres køer over vejen uden for myldretiden. Danfoss har vendt strømmen fra land til by.

Landskabet stod foran gennemgribende forandringer med 1950ernes brug af landbrugsmaskiner, anlæggelsen af industri og nye boligområder. Byplan 1957 s. 128

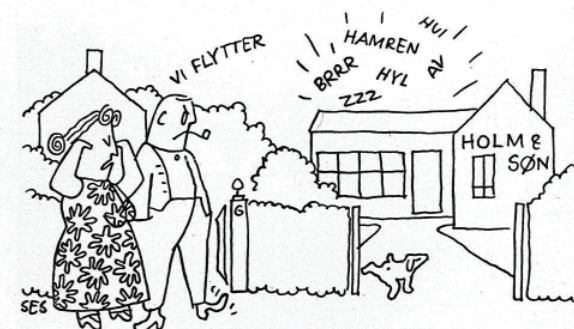
Der var engang ...

... en rar blikkenslager

Han fik lov at lave et lille bitte værksted

— 20 år senere ville kommunen ikke genere en stor virksomhed

Byplan 1954 s. 26

Skal Mols Bjerger være dansk nationalpark?

Arkitekterne Hans F. Kiær og Søren Nielsen

Man kunne have troet, at tanken om danske nationalparker opstod efter årtusindskiftet, men som med alt andet har historien det med at gå i ring - blot med andre naturområder i spil. Byplan 1950 side 161

Faglig oprustning

Som det kommer til udtryk i de ovenstående citater, arbejdede Byplanlaboratoriet for at holde planlæggerne ajour med den faglige udvikling gennem udgivelsen af Byplan og afholdelsen af Byplanmøderne. I 1950 igangsattes læsekredse, hvor man for et beskedent beløb kunne få tilsendt en lille samling tidsskrifter med relevant indhold indenfor emnerne: Byplanlægning, vejbygning, trafikteknik, kommunalteknik og arkitektur. Til trods for disse initiativer så Byplanlaboratoriet midt i 1950'erne behovet for faglig oprustning blandt landets planlæggere. Om fagligheden skulle styrkes via kurser med eksamen eller en forbedret uddannelse på de højere læreranstalter blev debatteret på en to dages uddannelseskonference i 1956.

Nogle år tidligere havde Byplanlaboratoriet på ministeriets opfordring startet kursusvirksomhed. De første mange år skiftedes Jydsk Byplanråd og Byplanlaboratoriet til at arrangere det årlige kursus af en uges varighed.

Hvilke kvalifikationer har vore byplanlæggere brug for?

Kommitteret, arkitekt Edmund Hansen

På kontoret hos boligministeriets kommitterede i byplansager har vi i tidens løb haft berøring med ca. 400 forskellige teknikere, som har medvirket ved udarbejdelse af de henved 700 byplanforslag, vi har modtaget og gennemdrøftet.

Hovedindtrykket af vore erfaringer er heldigvis, at der rundt i landet er et stort antal gode byplanlæggere, og at de fleste af planerne er solidt arbejde.

Men der er desværre også mangelfulde planer. Et færdigt byplanforslag er jo udtryk for både teknikerens og kommunalbestyrelsens kvalifikationer, men det er vort indtryk, at en væsentlig del af manglerne må tilskrives teknikeren.

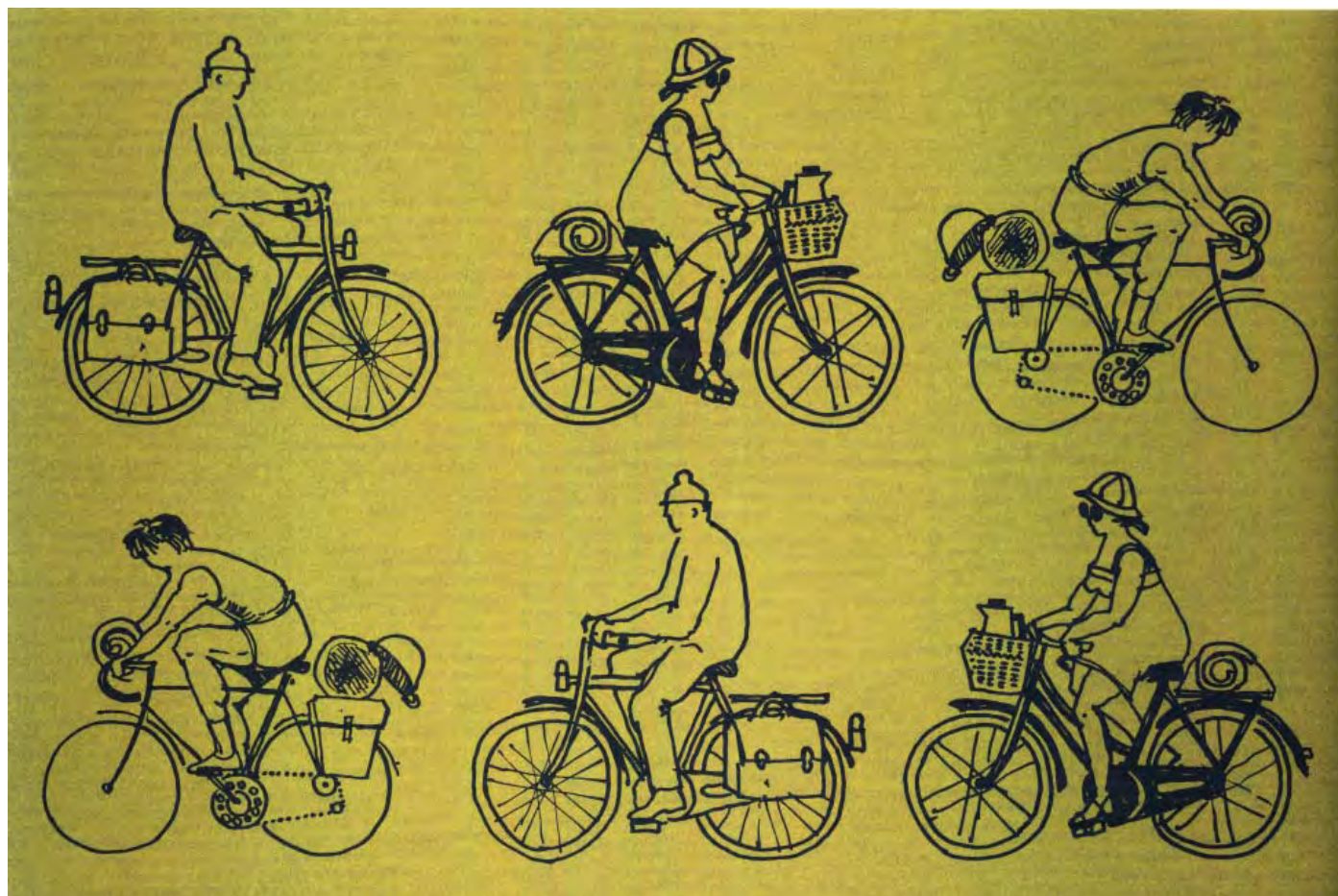
Behovet for veluddannede planlæggere var stort. Et af de emner der regelmæssigt er blevet taget op af Byplanlaboratoriet, er Byplanlæggernes kvalifikationer set i relation til deres arbejdsopgaver. Planlæggere skal helst være på forkant med udviklingen, det må gerne starte allerede under uddannelsen. Byplan 1956 side 117

1950erne

» Cyklens fremtid

Dr. Schacht hører til veteranerne på cykel og cyklevej-området. Gennem 32 år har han skrevet om dette æmne. Alligevel bliver der tilbage en smule tvivl om at fortsætte dette felt. Cyklen har formentlig som transportmiddel kulmineret - men knallerten vinder frem.

Byplan 1957 s. 55

MEDDELELSE TIL LÆSERNE

Dansk tidsskrift-index 1953 foreligger nu. I afdeling 71.91 - som omhandler byplaner - er 24 henvisninger til *Byplan*.

Da gruppen ialt rummer 28 henvisninger, vil det rent umiddelbart forstås, at skal man følge hvad der sker på byplanlægningens område, så må man læse *Byplan*.

Byplan 1954 s. 149

Skovlunde S-banestation. De omliggende marker er usædvanlig godt trafikbetjente. Byplan 1954 s. 105

Byen, vejen og husene

Op gennem 1950erne blev bybilledet i langt de fleste byer markant ændret. Menigmands adgang til bil gjorde, at mange af de gamle bykerner blev en stor parkeringsplads. Behovet for parceller gjorde det muligt for mange landmænd at sælge landbrugsjord fra til gode priser. I mange byer tog de nye parcelhusvarter gårdens navn.

I de større byer var der tale om sanering af de dårligste boliger – dvs nedrivning. Debatindlæg for

og imod fyldte Byplan. I 1950erne blev beslutningen for eller imod sanering stadig taget på det politiske niveau. Fra politisk side var det ikke et spørgsmål om, at man fratog den enkelte borgers bolig. Sanering var et skridt ind i fremtiden til gavn for borgerne. Først i 1960erne kom der fokus på de bløde omkostninger af de mange saneringer.

Et par artikler havde en helt anden tilgang, her var fokus på herskabslejlighederne og de store villaer på Frederiksberg. Hvem ønskede sig en herskabslejligh-

hed, når der ikke længere var en tjenestepige til at bruge den lange gang, der tidligere var tjenestefolkens domæne; når man kunne få en vedligeholdelsesfri lejlighed med flisebadeværelse og moderne køkken. Idealet var kernefamilien på fire personer, der var alt for mange m² i de gamle villaer, ligesom vedligeholdelsen var en tung byrde i en fremtid uden tjenestefolk. Mange af de utidssvarende villaer og herskabslejligheder blev efterhånden omdannet til erhverv, hvilket ikke altid var i overensstemmelse med lokalplanen.

1960erne

Fokus på fremtiden

Den eksplosive vækst i 1960erne gjorde forandring lig fremskridt og forbedring. Man så fremad, ønskede at skabe det gode liv for alle. Politologer og sociologer blev en del af planlæggernes tværfaglighed. Med afsæt i ideologierne kom de to faggrupper med helt nye visioner for det samfund, der skulle udgøre fremtidens Danmark.

Byer og landskaber ændres drastisk

På alle samfundsplaner tog man afstand fra det gamle og satsede ukritisk på det nye. De københavnske sporvognes nedlæggelse er bare et eksempel. Fra 1960 – 72 blev 13 linjer nedlagt og erstattet af busser. Privatbilismen stillede nye krav til de gamle byers centrum. Mange butikker led under manglen på P-pladser; handlen flyttede til de nye overdækkede indkøbscentre, hvor P-pladser fandtes i rigt mål. Indkøbscentrene var tilmed placeret efter bilens behov for tilgængelighed i byens udkant.

Den generelle velstandsstigning gjorde det samtidig muligt for 1,5 million at få fod under eget bord og jord under neglene i et af de parcelhuse, der skød op som paddehatte rundt om byerne. Op gennem 1960erne og 1970erne flyttede 1,5 million i parcelhuse landet over; det medførte store ændringer i landskabet. Åer blev ført gennem rør under jorden, gammel beplantning måtte lade livet. Naturen skulle ikke forhindre fremtidens behov for nye matrikler.

Set med samtidens øjne var sanering vejen frem til sunde og tidsvarende boliger. I mange kommuner gik man håndfast til værks og jævned store områder for at skaffe plads til fremtidens infrastruktur. Efterhånden protesterede beboerne. Sofiegården på Christianshavn var et af de første steder, hvor borgernes protester gav pote. Byplan 1971 s. 59

Baggård eller beton

Til forskel fra tidligere tiders tilfældige rodskud på byerne, var de nye kvarterer planlagt ned i mindste detalje. På baggrund af rationelle analyser og frem-skrivninger kunne man se fremtidens behov for udvidelser af veje, byer og boliger. Fremtiden havde ikke plads til de mange sundhedsfarlige boliger, den uskønne blanding af boliger og erhverv og det daglige trafikkaos. Det gamle lort skulle rives ned og beboerne flyttes til lejligheder med bad, toilet og altan, og der skulle skabes plads til trafikstrømmene. Sanering var løsningen, hvilket ikke gik upåagtet hen i Byplan.

I 1960'erne end ikke overvejede planlæggerne at spørge befolkningen, hvad de ønskede, før de førte visionerne ud i livet. I stedet søgte planlæggerne inspiration hos eksempelvis Le Corbusiers tanker om boligen. I følge ham var boligen en bomaskine, hvor mennesket efter fyraften kunne lade op og slappe af. Arbejderens daglige luksus var at kunne se ned på en velplejet græsplæne fra 6. sal, eller i nogle tilfælde indtage sine måltider i boligblokkens spisested. Ikke alle delte den ukritiske tanke om evig fremgang, mange aktive beboergrupper mente, at økonomiske og materielle interesser stod over de kulturelle og sociale hensyn. For politikerne var sagen dog klar. Besættelsesbevægelsen så dagens lys, kampen om Sofiegården på Christianshavn var et af de steder, hvor beboerne vandt, fordi beboerne ønskede at bevare kvarterets sammenhold.

Byplan 1962 s. 160

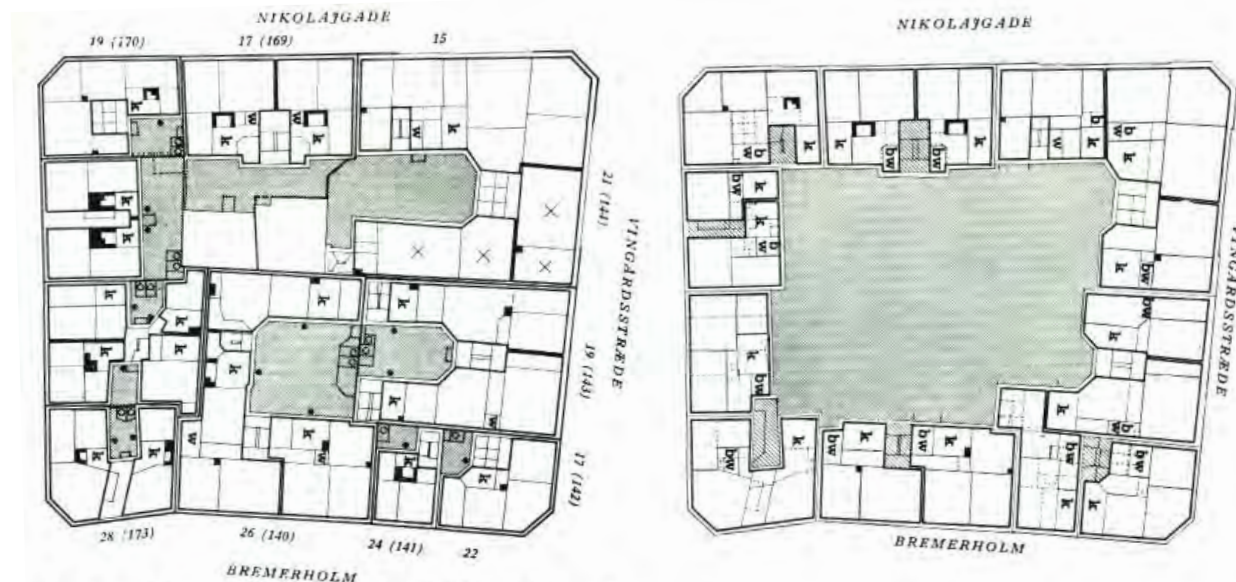
HER i velfærdsstaten er vi jo blevet skrappe til at hygge om os selv, si'r forstander Krabbe. Varme, køleskab, TV, luksus inden døre, flotte biler uden for alle vore døre!

Derfor er det, at vi ikke hurtigt nok sanerer, mange hygger sig i de mørke slumkvarterer. Man på hygiejnen dér altfor villigt slækker, medens altså bilerne står i lange rækker.

Allesammen har vi fået biler – jo, go'måren! Selv i gader, hvor der er lokummer i gården. Pragt og velfærd udadtil er det store nummer, men det hjælper ikke os ud af vore slum'er.

„Jomfru Stjernholm! Undskyld jeg afbryder, men er De –“, siger viceværten her, „ikke snart færdig? Foran porten har De sat Deres flotte, røde sportsvogn. De må flytte den! Ellers får De bøde!“

1960erne

Vandret snit i Bremerholmkarreen før og efter udhulningen. Mål ca. 1:650.

Byplan 1968 side 213

Forskning og videreuddannelse

I takt med udviklingen så Byplanlaboratoriet et stadig større behov for videreuddannelse af de erfarne planlæggere. Derfor begyndte man at udbyde specialistkurser og senere kurser for mellemteknikere. Særligt den kommitterede så, at mange byplaners mangler ofte skyldtes manglende viden hos mellemteknikerne.

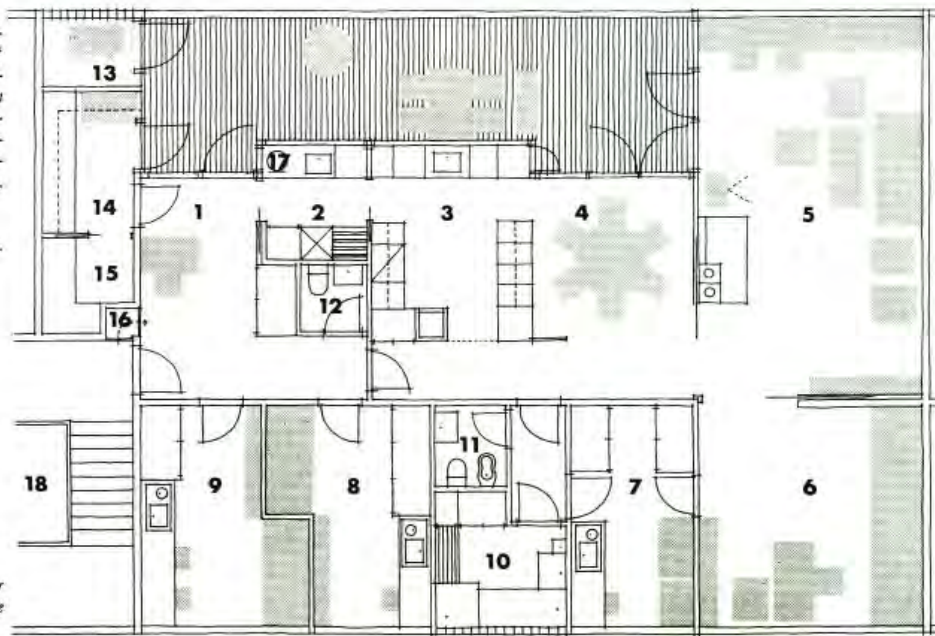
En hjertesag blev til virkelighed for Byplanlaboratoriet i 1962, da en afdeling for Byplanforskning blev oprettet på Statens Byggeforsknings Institut. Oprindeligt havde Byplanlaboratoriet ønsket at huse byplanforskning, der kunne benytte biblioteket og den store samling af landsplanmateriale. I stedet blev flere fra bestyrelsen udpeget til det forskningsråd, der skulle lede den nye afdelings forskning. Større anerkendelse kunne Byplanlaboratoriet næppe få.

Indbygget nutid

På Byggecentrums store udstilling „Byggeri for Milliarder“ i Aalborg 4.-12. september illustrerede Ole Dybbroe med en „etagebolig med indbygget nutid“ hvilke krav, der med rimelighed kan stilles til en familiebolig i etagebyggeriet i dag. Tallene på planen angiver:

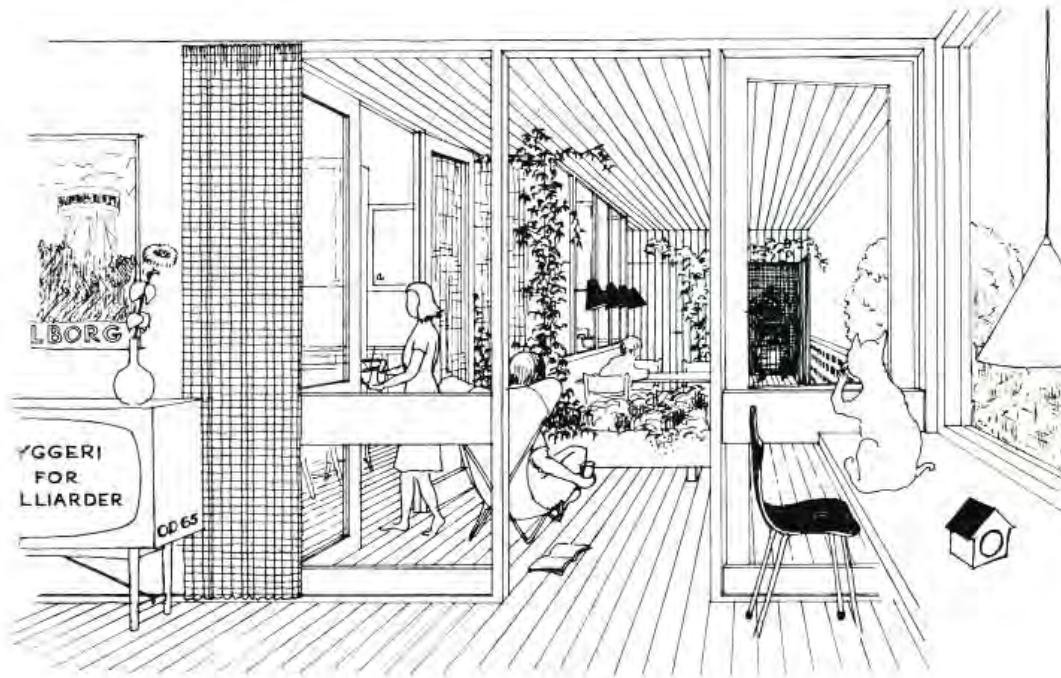
1. Forstue.
2. Vaskemaskine og tørreskab.
3. Køkken.
4. Spisestue.
5. Opholdsstue.
6. Forældresoverum.
7. Påklædningsrum.
- 8 og 9. Børneværelser.
10. Badeværelse.
11. Toilet.
12. Toilet.
13. Depot.
14. Hobbyrum (og fryser).
15. Depot.
16. Post- og vareindlevering.
17. Affaldsskakt.
18. Elevator.

Foroven: Den store altan – eller udestue – der er det skraverede område øverst på planen.

Rundt omkring i landet opstod fremtidens boliger med alle moderne bekvemmeligheder. For mange af beboerne var der tale om ren luksus i forhold til det, de kom fra. Man kunne endda blive væk fra hinanden på alle de m2.

Byplan 1965 s. 79

Byplan 1965 s. 79

Butikscentre placeret ved den vigtigste indfaldsvej omkranset af P-pladser til det nye statussymbol - bilen. Tegningen her er fra Hanstholm, en ny by i vækst. Byplan 1965 side 32

Der var engang...

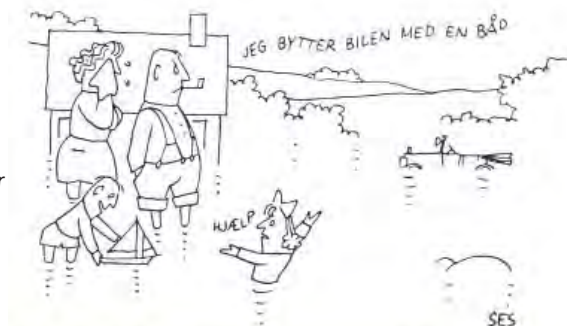

... en landkommune uden byplan

der kunne man bygge, hvor man vilde

Særligt omkring de større byer skød parcelhuskvarterer op som paddehatte. Mange byggede deres egne huse på en parcel købt som besat af den lokale bonde. Kedelige emner som kloakering eller parcelens fortid som lavtliggende engareal skulle ikke ødelægge den gode stemning. Byplan 1962 s. 36

da foråret kom forlangte manden, at kommunen skulle bygge et dige

Det går op og ned

Skiftet fra de glade 60ere til 1970erne foregik i flyvende fart. En stadig større del af befolkningen fik råd til charterrejsen med Tjæreborg Rejser til Mallorca. Fremtiden var mulighedernes land, hvor planlæggerne skulle sikre, at samfundets indretning fulgte med de nye behov. Fra et planlæggersynspunkt var det store antal kommuner med til at spænde ben for en hensigtsmæssig forvaltning og udvikling af samfundet. Den lille kommunes økonomiske formåen og sognekongernes interesser hindrede ofte gennemtænkte helhedsløsninger til gavn for fremtiden. I 1970 blev antallet af kommuner reduceret fra 1300 til 275, fremover indeholdt alle landets kommuner en by.

Et halvt århundrede

I anledning af 50-års-jubilæet udskrev Byplanlaboratoriet en prisopgave med titlen: "De små byers tilvækstproblemer". Fra Byplanlaboratoriets side ønskede man en mere aktiv kurs og etablerede Byplanlabora-

» Undertiden føler de sig direkte forulempet af planlægningen. Det sker vel aller mest de ændringer, der sker i den del af deres by, som de kender særlig godt, der hvor de bor eller arbejder. Mangler, der måtte være her og ændringer der sker, har borgerne nær inde på livet. Her har de en sagkundskab, og her føler de det særlig urimeligt, hvis de bliver sat ud af spillet."

Byplan, 1971 nr. 6 s. 165

Byplan 1986 s. 182

Den monumentale arkitektur

Tidsskriftet SKALA har udskrevet en fotokonkurrence over temaet »Det monumentale«.

Vi iler med et forslag (helt uden for konkurrence) af noget så sjældent som et stykke monumental, momentan arkitek-

tur fra København.

Billedet stammer ikke fra Ryesgade, men fra den nærliggende Blegdamsvej.

Ane Vium Olesen fotograferede resterne af det gamle Rigshospital i begyndelsen af september.

toriets Skriftserie. Som nr. 3 i denne serie blev vinderbesvarelsen fra prisopgaven publiceret i 1972.

Efter 50 år var det tid til at gøre status. Studiesamlingen var stadig det primære omdrejningspunkt, en bibeholdelse heraf krævede fortsat indsamling af materiale. Kursus- og oplysningsvirksomhedens popularitet sås på de lange ventelister. Gennem årene var mange projekter løst eller overgivet til andre for at få plads til nye tiltag. Et af disse tiltag var borgerinddragelse, fordi man ønskede at borgerne skulle få en oplevelse af, at der blev planlagt for dem frem for henover hovedet på dem.

Det var helt nye boller på suppen. En frustreret byplanlægger fra Svendborg havde i 1950'erne et læserbrev i Byplan med titlen:

Hvorledes bibringer man befolkningen forståelse af byplanloven og dens konsekvenser

Stadsingeniør, cand. polyt. Erik Schultz, Svendborg

Byplan 1950 s. 186

Han var i særdeleshed frustreret over borgernes manglende forståelse for byplanlægningens rolle, som planlægger er han eksperten, der skal hjælpe den uvidende borger. 20 år senere var planlæggerens

Byplan 1987 side 12

På Vandtårnsvej i Gladsaxe står den ene af to prægtige lygter, reddet fra ophugning af en skrothandler med mere veneration for sagerne end den stadsingeniør, der i 1972 dømte dem fra en flot placering på Fredensbro. (Foto: M. Varming).

I 1970erne

rolle mere ydmyg, hvor borgerne ligefrem skulle indruges. Tidligere havde Byplanlaboratoriet med stor succes formidlet byplansagens vigtighed til politikere og professionelle, nu stod den overfor en helt ukendt målgruppe. Hvordan målet skulle nås var ikke fastlagt, men hvor der er vilje, er der vej. Sagt med bestyrelsens egne ord:

” Dansk Byplanlaboratorium vil gerne prøve at hjælpe med. Opgaven er unægtelig større end det oplysningsarbejde, vi hidtil har taget os af.... Men denne bredere opgave er vel i dag den allervigtigste, en virkelig udfordring til os i 1970erne.”
Byplan, 1971 nr. 6 s. 165

Den sorte firkant og beboerinddragelsen

Fra politisk side var sanering af de sundhedsfarlige boliger stadig vejen frem. Efterhånden fik politikerne og planlæggere dog øjnene op for, at de sundhedsfarlige boliger til trods, så var beboerne tæt knyttede til deres kvarterer. Flere planlæggere begyndte at samarbejde med beboerne, man talte om byfornyelse i stedet for sanering. Et eksempel på den nye arbejdsmetode blev bragt i Byplan under overskriften: ”VESTERBRO 74 – et forslag til byfornyelse”

Samarbejdet mellem planlæggere og borgere var kommet for at blive.

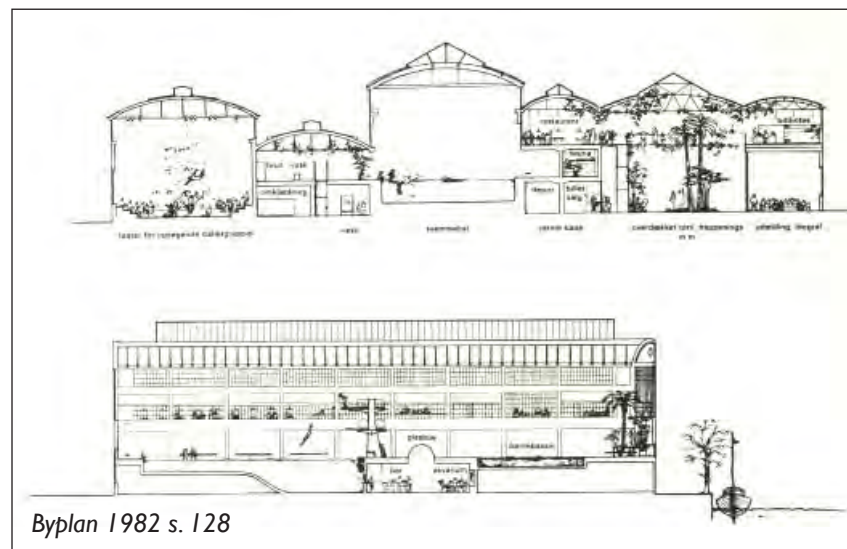
Oliekrisen

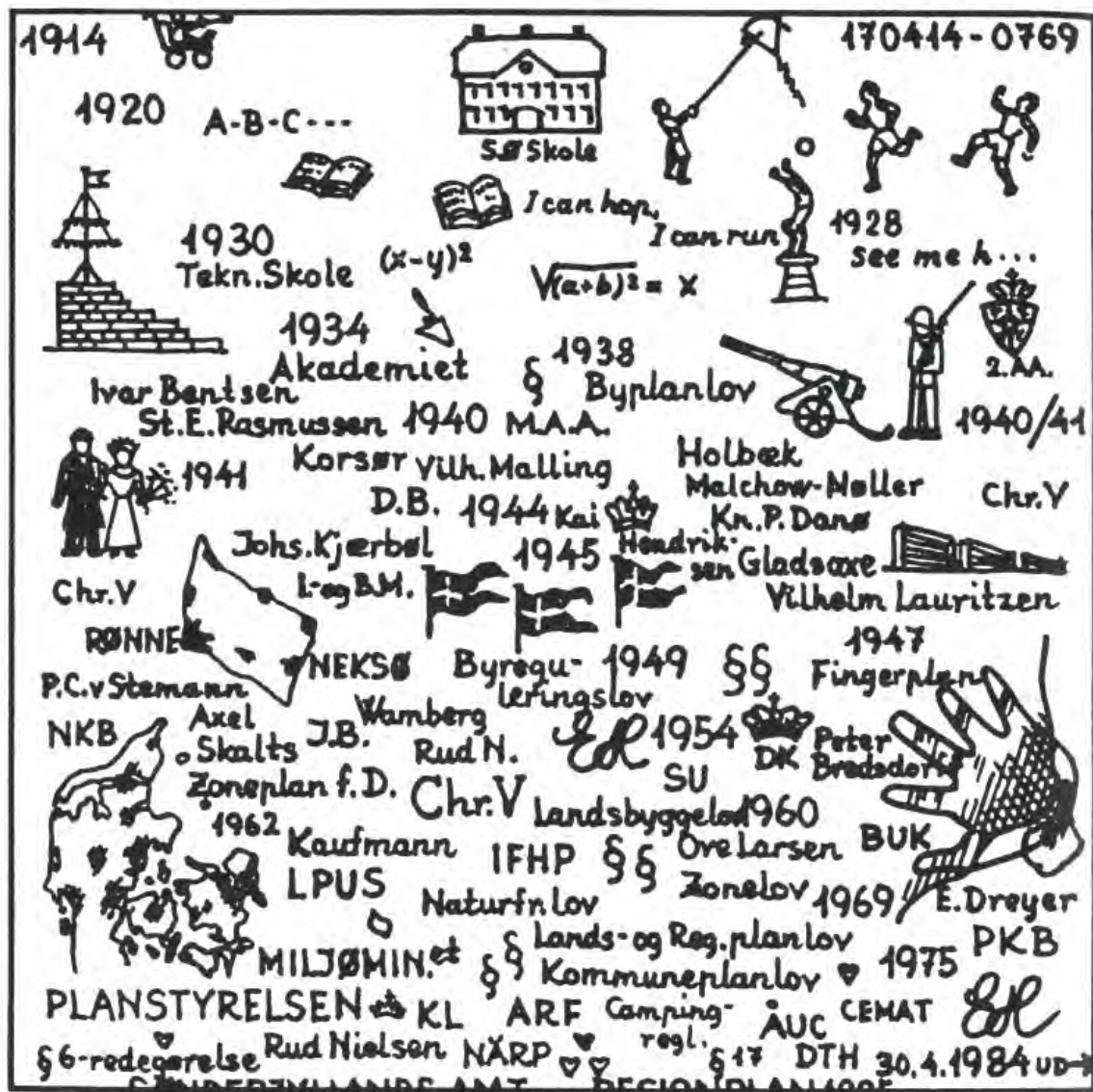
Oliekrisen slog luften ud ad de mange store visioner, der byggede på ideen om evig fremdrift. I 1960ernes betonblokke var de store vinduespartier blevet en energisluger af de helt store. Over hele landet trak

man den islandske sweater over hovedet, skruede ned for radiatoren og ventede på bedre tider, imens steg arbejdsløsheden. Planlægningen stod dog ikke stille. Midt i 1970erne måtte Byplanlaboratoriet spørge sig selv, hvordan fremtiden skulle se ud. Mange af de faste samarbejdspartnere var blevet omorganiseret i forbindelse med Planlovreformen. I den proces fandt Byplanlaboratoriet det svært at overskue udviklingen på planlægningsområdet samt at få rammebetingelser og finansiering på plads, så de fremdeles kunne bidrage med deres ekspertise. Efterhånden faldt tingene på plads, og Byplanlaboratoriet kunne videreføre arbejdet ind i det nye årti. Fokus lå på 3 områder:

- ”....1) At stille ajourført information og vejledning til rådighed for især kommuner og amtskommuner,
2) at bidrage til øget faglig viden og stærkere faglig debat og
3) at være til hjælp for ”den almindelige borger” i planlægningsarbejdet.”
Byplan 1976, nr. 3, s 97

På Wilders Plads er B&W's tidligere maskinhaller netop blevet nedrevet for at give plads til et nyt boligbyggeri. Fra beboerside var der stillet forslag om at genanvende hallerne til svømme- og sportshaller, fordi bydelen har et stort udækket behov for friarealer og rekreative faciliteter.

Det Byplanhistoriske Udvalg havde meget på hjertet til stor glæde for interesserede i byplanlægningshistorie. Forsiden her giver et indblik i nogle af de mange emner, man kan dykke ned i. Edmund Hansens egen illustration til forsiden på note nr. 5. Byplan 1987 s. 148

Digitalisering og spændende skrifter

Traditionen tro udskrev Byplanlaboratoriet en prisopgave under titlen 'Nye opgaver – nye vilkår' i anledningen af 60 års jubilæet i 1981. Vinderbesvarelsen blev publiceret i Dansk Byplanlaboratoriums skriftserie, der var igangsat 10 år tidligere. Forfatter-skaren var samtidens samfundsrevsere, der kastede nye perspektiver på byplansagen. I de forløbne år kom skriftseriens udgivelser vidt omkring i Byplansagens krinkelkroge fra "Offentlighed i planlægningen" over "Trafiksanering", "Handicappede og byplanlægning" til "Teknologiske tider". Særligt det sidste emne fyldte meget i årtiet. Biblioteket blev digitaliseret og dermed anvendeligt for en større skare. Det samme ønskede man skulle ske for den voksende plansamling. Derfor nedsatte man i 1987 en arbejdsgruppe, der skulle varetage digitaliseringen.

Byplanhistorisk udvalg bliver født

Om det var registreringen af Mallings Samlings ca. 200.000 udklip i 1980, der skabte et ønske om at få formidlet de sidst 6 årtiers arbejde for byplansagen, vides ikke. Sikkert er det derimod, at en samling energiske sjæle oprettede Byplanhistorisk Udvalg. Deres første publikation udkom i 1985 under titlen: "Udokumenterede optegnelser om et halvt århundredes levnedsløb".

De gode hensigter

- en mosaik om byplanlægning

Gennem alle årene har Byplanlaboratoriet haft et godt samarbejde med statslige og kommunale institutioner. Formidlingsaspektet i samarbejdet har altid stået Byplanlaboratoriets hjerte nært, derfor har layoutet altid været vigtigt. De nye muligheder for at trykke i farver blev udnyttet fuldt ud. Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie Nr. 31 1984

Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie · Nr. 31
i samarbejde med Planstyrelsen

Utallige sider i Byplan var præget af disse tegninger, der med en ironisk distance konkretiserede mærkværdige ord, i dette tilfælde parabolanarkister. Mon ikke ordet refererer til de mange borgere, der opsatte paraboler helt uden hensyntagen til omgivelserne og planlæggerens syn på sagen. Byplan 1987 s. 77

Fattigfirsernes udfordringer

Efter 30 år med svingende, men konstant vækst stod det danske samfund overfor recession. I det ganske land skulle planlæggerne ikke længere forvalte samfundets udvikling, men minimere risikoen for afvikling af de mål, planlægningen havde opnået hidtil.

”Derfor var opgaverne for planlægningen ikke længere vækststyring men afklaring af samfundsmæssige mål, helhedstænkning og fremme af det lokale engagement.”

DBL skriftserie nr. 46, side 19

Midt i disse udfordringer holdt Byplanlaboratoriet den faglige fane højt. Fra 1982 blev Byplanmødet det årlige forum, hvor planlæggere, politikere og forskere kunne mødes som ligesindede til dialog og debat om byplanfaglige emner.

Den nye Commodore 84 gjorde teknologien til en del af hverdagen. Det var det en stor udfordring for planlæggerstanden i slutningen af 80'erne. Derfor var en ny serie kurser under overskriften ”EDB for byplanlæggere” undervejs. At EDB skulle vinde indpas indenfor alle opgaver, var man dog langt fra sikker på:

”...og vi vil gennem eksempler og praktiske øvelser forsøge at afmystificere EDB som et praktisk redskab i visse (men ikke alle) af byplanlæggerens arbejdsopgaver.”

Byplan, 2, 1987, side 72

Ser man på Byplan gennem flere årtier, danner mange af emnerne en naturlig cyklus år efter år, altid set i lyset af samtiden. Landsbyernes fremtid, byfornyelse/sanering, veje og trafik, kommuneplanlægning, erhvervslivet, boligforhold og ikke mindst uddannelsesbehovet blandt planlæggere er bare et udpluk af emner, der giver et konkret billede af samtiden.

Helt nye emner blev stadig en del af planlæggerens fagområde: I 1980'erne var eksempelvis placering af vindmøller og parabolanarkisterne til debat i Byplan. Udfordringen for den enkelte planlægger og Byplanlaboratoriet var at holde trit med udviklingen, Byplanlaboratoriet, hvis levebrød bestod i at udruste planlæggerne, blev desuden hårdt ramt af fattigfirserne. Der var ikke så mange penge til kurser, så man måtte forny sig. Derfor anlagde Byplanlaboratoriet en ny strategi i 1987:

”...er det besluttet at anlægge en mere offensiv linie med nye kursusformer, nye lanceringsformer og større vægt på tværfaglige kontakter og indtægtsdækket virksomhed.”

Byplan, 6, 1987, side 224

Endnu engang havde Byplanlaboratoriet vist sig omstillingsparat.

Efter foredrag og gruppearbejde om torsdagen sluttede byplanmødet fredag. Om formiddagen var der arrangeret en række ekskursioner, tre i Odense, og én til hver af byerne Svendborg, Otterup, Ryslinge, Vissenbjerg og Bogense.

”Udflugtskurser”

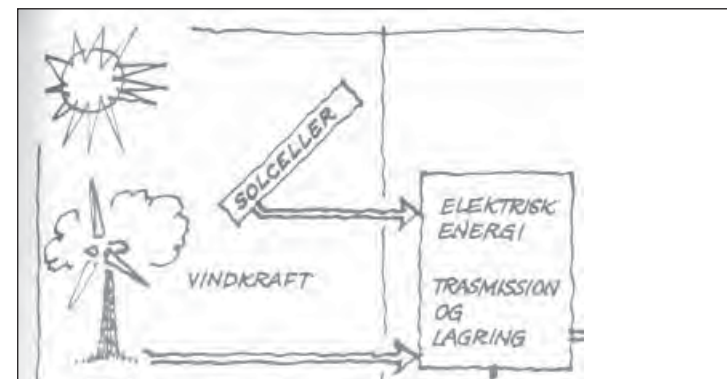
Et nyt begreb i kursusvirksomheden er undervejs. ”Udflugtskurser” eller 1- eller 2-dages dagkurser, der er tænkt som en kombination af et stort kursus og en udflugt til det sted, kurset handler om. Vi har først og fremmest tænkt på boligbebyggelser, men også andre byplan-relevante miljøer/områder kan tages op.

Det første udflugtskursus afholdes i Københavns-området den 28.-29. august, begge dage 9.00-17.00. Den første dag er en udflugt til 4-5 nye boligbebyggelser i syd- og vestegnen. Den anden dag foregår kurset i en ny bebyggelse i Værløse, nemlig det almennyttige boligbyggeri Hesselbo og andelsboligforeningen Nørgaards Plantage.

Udflugtskursets titel er ”Fra plan til virkelighed i nyere boligbebyggelser”, og formålet er at give orientering fra alle byggeriets parter fra den kommunale planlægger over arkitekt, bygherre og borgerrepræsentanter.

Kurset henvender sig derfor til alle parter i boligbyggeriet i håb om at få igangsat en inspirerende diskussion mellem parterne. Program udsendes i maj måned.

Byplan 1982 s. 193

Rejsningen af tvindmøllen i 1975 viste sig at være en ren reklamesøjle for vedvarende energi. Næsten 4 årtier senere er Danmark blevet et vindmølleindustri rigere og et foregangsland i målsætningen om at blive fri af fossile energikilder. I Tvind er vindmøllen stadig den primære energikilde. Byplan 1985 s. 115

Med vedtagelsen af foreløbig over 15.000 lokalplaner i Danmark har befolkningen for alvor lært det nye planinstrument at kende. Som det fremgår af nedenstående Bo Bojesen-tegning, som BYPLAN bragte i 1980, kan lokalplaner både bruges til det ene og det andet.

Et ulovligt byggeri i Holte, opført klos op ad en beboelsesejendom, kan ifølge Miljøministeriet gøres lovligt ved at kommunen laver en lokalplan.

»- I stedet for udsigten kan De så kigge på denne her.»

Byplan 1980

Miljø på dagsordenen

Miljø i bred forstand blev en del af den politiske dagsorden i 1990erne. Inden da var menneskets rovdrift på naturen en debat, der tilhørte WWF og Greenpeace. Nu blev den hvermandseje. I Danmark blev der satset på forskning i vedvarende energikilder samtidig med, at der så småt blev tænkt økologiske tanker i landbruget.

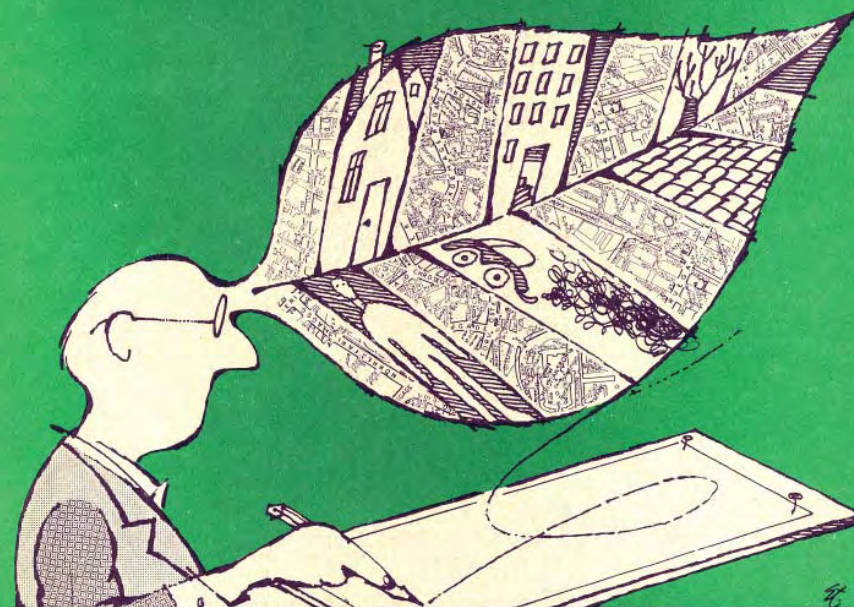
Flere steder rundt om i landet blev der oprettet bofællesskaber med økologiske huse og pilerensningsanlæg til rensning af spildevandet. Byernes og trafikens energiforbrug og miljøbelastning blev en stadig større udfordring - og det blev årtiets helt store satsning for Byplanlaboratoriet.

Byøkologiske initiativer

Fra Byplanlaboratoriets side ønskede man at indsamle viden fra de mange projekter, der blev skudt i gang indenfor det byøkologiske spektrum. Takket være økonomiske bevillinger kunne man igangsætte projektet 'Byøkologiske initiativer', der havde til formål at formidle de indsamlede erfaringer ud til et bredere publikum. Det blev til mere end 10 publikationer samt en offentlig forelæsningsrække om emnet. For at fremtidssikre den indsamlede viden oprettedes Byø-

For Byplanlaboratoriet har samarbejdet med andre institutioner altid stået i høj kurs. I 1990erne stod man i spidsen for projektet Byøkologiske Initiativer, der havde til formål at indsamle og formidle tiltag og erfaringer indenfor det byøkologiske område. (Byøkologiske hensyn i planlægningen: Dansk Byplanlaboratorium: 1990)

Byøkologiske hensyn i planlægningen

Dansk Byplanlaboratorium
1990

Bydelen Egebjerggård i Ballerup er bygget efter koncepterne i New Urbanism, hvor idealet er et sammensat boligområde med stor variation i arkitektur og boligformer. Hvert kvarter har sin identitet og fysiske særpræg, hvilket er med til at øge samhørigheden og trygheden i området. Foto: Ballerup Kommune

1990erne

kologisk Database samt et forum, hvor interesserede kunne udveksle ideer og erfaringer.

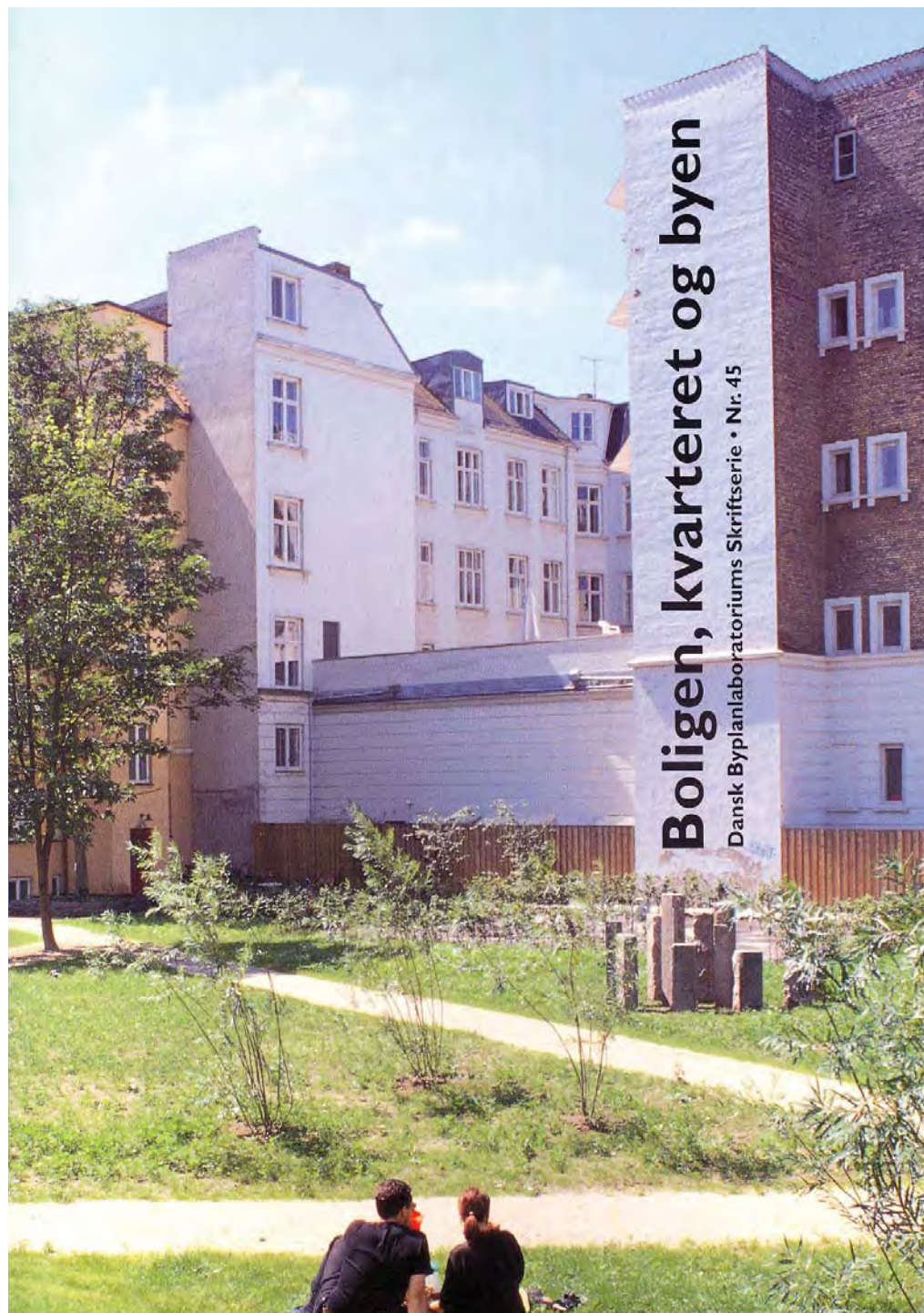
Byfornyelse og Kvarterløft

Efter årtier med sanering som en del af ønsket om at træde ind i fremtiden, vendte man tilbage til udgangspunkt: Boligen, mennesket og byen set i den helhed, som tilværelsen er. Løsningen skulle findes i samspillet mellem politiker, beboer, planlægger og ikke mindst husene med de manglende moderne bekvemmeligheder. Det blev en dyr løsning i omegnen af 1. I 50.000 kr. pr. bevaret lejlighed på Vesterbro, der var det største samlede byfornyelsesområde. Til gengæld fik alle bad og toilet. Mange baghuse blev revet ned, så kun forhusene stod tilbage; på den måde blev der plads til store fællesarealer med grønne områder og legepladser. Vesterbromodellen var vellykket men dyr. Begrebet 'kvarterløft' blev fra 1997 konceptet for, hvordan man løftede større områder socialt, fysisk og økonomisk. Indsatsen var bredere, men også meget billigere. Det blev til mange vellykkede indsatser på landsplan.

Nye planlæggeruddannelser

I 1997 lagde Aalborg Universitet billet ind på at starte en arkitektuddannelse med speciale i byplanlægning, et ønske der blev afvist af Undervisningsministeriet. Derfor igangsatte Byplanlaboratoriet en undersøgelse

Efter en mangeårig byfornyelsesindsats særligt på Vesterbro i København gik man nye veje i kampen mod belastede kvarterer. Kvarterløft blev det nye trend. Den boligsociale indsats foregik i samspil med beboerne, lokale aktører og boligselskaber med en målsætning om at området på sigt skulle afspejle det omgivende samfunds beboersammensætning. Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie nr. 45, København, 1998

af landets planlæggeruddannelser og ikke mindst ønskerne fra de kommende arbejdsgivere. Overordnet stod arbejdsgiverne overfor to forskellige tilgange til planlægning. En fysisk, løsningsorienteret tilgang overfor en analytisk og procesorienteret tilgang. Nye uddannelsesretninger kom på banen og byplanlægningens tværfaglighed bliver hele tiden udvidet. Men det blev konkluderet at der stadig er stort behov for arkitekterne i de tværfaglige teams:

» Selvom tvivlen af og til nager mig, kan arkitekter stadig gøre sig gældende i offentlig planlægning. Men det kræver, dels at man er indstillet på større grad af selvdisciplinering, dels forfægter arkitektoniske kvaliteter på lige fod med andre og dels holder sig for øje, at man skal tænke på tværs, der hvor andre går på langs.

Byplan 1, 1997, side 16

Atter skulle Byplanlaboratoriet være med til at gentænke byplansagen og planlæggernes rolle og dermed uddannelseskrav.

Nye kommunikationskanaler

Formidlingen blev lanceret i et helt nyt format, da Byplanlaboratoriet fik den første hjemmeside i 1997. IT-teknologien var blevet en fast del af arbejdsgangen i landets planlægningsenheder, og det digitale kommunikort bredte sig langsomt over landet. I København blev kimen til et eksporteventyr lagt med kampagnen om gennemgående cykelruter på de nedlagte banearealer.

Byplansagen var for alvor på vej ind i det nye årtusinde.

Byplan nr. 4, 1992 Forsiden

År 2000 problemet

Ville Byplanlaboratoriets satsninger på digitalisering være forsvundet, i samme sekund vi gik ind i det nye årtusind? Problemet med computeres mulige nedsmeltning ved skiftet fra 1999 til 2000 vakte store bekymringer kloden rundt. Intet skete. Overgangen til det nye årtusind fandt sted uden de store katastrofer. Skulle uheldet være sket, så ville Byplanlaboratoriet have sit guld i behold. Biblioteks- og plansamlingen ville stadig fylde et trecifret antal hyldemeter.

Nye finansieringsmodeller

Regeringsskift er et livsvilkår for et demokratisk samfund som det danske, det er ringene i vandet, der betyder noget for samfundets institutioner. I 2001 var der regeringsskifte. Med ét blev tilskud fjernet, boligministeriet blev nedlagt og hæderkronede råd og nævn blev afskaffet.

Så galt gik det ikke for Byplanlaboratoriet, der jo er uafhængig. Men et halveret statsligt tilskud krævede sine ofre. Biblioteket måtte f.eks. lukke ned for udlånsvirksomheden.

I 2003 fik Dansk Byplanlaboratorium sit eget talerør. Målsætningen med Byplan Nyt er at fange tidens tendenser og se den fra planlægningens mange vinkler i en lettilgængelig form, der rammer alle lag fra planlæggere til beslutningstagere.

Samtidig med at de statslige tilskud blev formindsket, opstod der en ny stor aktør. Det var fonden RealDan-
nia, der er i stand til at sætte mange nye udviklingsprojekter i gang.

Byplan Nyt lanceres

I 2003 fik Byplanlaboratoriet sit helt eget talerør med bladet BYPLAN NYT. Man ønskede et hurtigtgående nyhedsblad, der i forhold til Byplans faglige dybde:

„...tager sig af dagsaktuel debat og information.

Tilsammen en styrkelse af den fysiske planlægnings synlighed og dynamik.”

ByplanNyt 1, s. 3. 2003

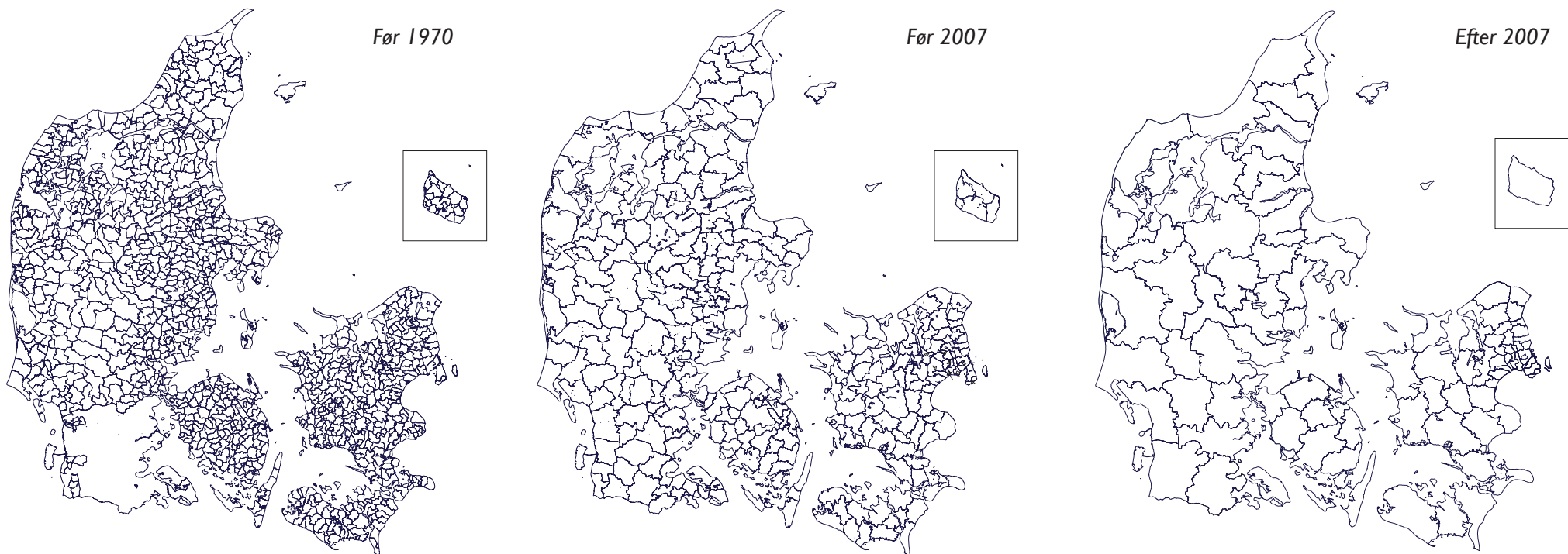
For første gang siden ”Meddelelser fra virksomheden” i 1920'erne fik Byplanlaboratoriet et talerør, hvor man egenhændigt kunne definere og præsentere egne holdninger og de vigtigste tendenser indenfor byplansagen til alle interesserede fra menigmand til beslutningstagere.

Fra 271 til 98 kommuner

Årtiet var præget af centralisering, og regeringen gennemførte en kommunalreform. Byplanlaboratoriet var skeptisk og som så mange andre bekymrede for, hvad der ville ske, når Amterne blev nedlagt. Ville det gå ud over naturen?

I det store og hele fik man ikke noget ud af hverken høringsvar eller debatoplæg. Det politiske flertal bag kommunalreformen stod fast. Alle reformens aspekter var dog ikke negative. Fra Byplanlaborato-

Danmark har gennemgået en dramatisk udvikling i antallet af administrative enheder i Byplanlaboratoriets levetid. Den første skrivelse til de danske kommuner blev trykt i godt 1300 eksemplarer, 1970'ernes kommunesammenlægning reducerede antallet til 277. I 2007 var der 98 kommuner. De er stadig Byplanlaboratoriets primære kunder og tilskudsgivere.

riets side så man frem til de nye kommuners større faglige enheder og sammentænkningen af land og by. Da kommunalreformen var en realitet, valgte man at understøtte sammenlægningsprocessen med en række kurser og konferencer, hvor man kunne forbedre landets planlæggere på en ny tids arbejdsopgaver under ændrede vilkår.

By og land i forandring

2006 blev året, hvor flere mennesker globalt set var bosat i byer end på landet. Et tema der var centralt,

da Byplanlaboratoriet var vært for den 6. Byplanbiennale samme år. De voksende byer kaldte på nye løsninger i form af byledelse, bypolitik og byomdannelse. Men Byplanlaboratoriet beskæftigede sig også med udviklingen på landet.

I 2006 var man med til at evaluere byfornyelsesloven og en af hovedkonklusionerne var, at byfornyelsesproblemerne flyttede på landet. Planlæggerne måtte gøre op med et af fagets dogmer, - vækst som grundvilkår - og i stedet erkende at fremtidens planlægning måtte tage udgangspunkt i, at befolkningen langsomt flytter bort fra yderområderne:

» Tilbagetogets helte er ikke dem, der kæmper til sidste mand, men dem, der forstår, at nu er det tid til et ordnet tilbagetog. Heltene ser, at noget må afvikles, for at andet kan bevares og styrkes,»
Anette Thierry, *Byplan Nyt*, 2007, s12

Hvordan man skulle erstatte vækst som fundament for planlægningen blev udgangspunktet for rundbordsmøder og debatter rundt om i landet.

Oplevelsesøkonomi og vækststrategier

Kulturhistorien blev krumtappen i byudvikling over hele landet, helt i tråd med oplevelsesøkonomien som mange tillagde stort vækstpotentiale. Vinderen af Byplanprisen i 2007 Papirfabrikken i Silkeborg er et godt eksempel. Ved lukningen i 2000 blev det omdannet til et kulturelt center. På havneområder i hele landet opførtes boliger til det grå guld. Alt kunne lade sig gøre, såfremt man kunne skrive kulturarv ind i projektet.

I Ørestaden gik man anderledes til værks og startede på bar mark. Visionerne var store, grundsalg på Vestamager skulle finansiere metrobyggeriet. Fremtiden vil vise om der kommer liv mellem husene. Det nye årtusindes første årti bød således både på byudvikling og byomdannelse, dog langt mest af det sidste.

Klimatilpasning på dagsordenen

Mange danskere stod af og til i vand til knæene, ikke bare i kælderen, men på gader og stræder. Monsterregn, afkobling og faskiner blev en del af det danske hverdagssprog. Et helt nyt felt indenfor dansk byplanforskning så dagens lys – vandet og håndteringen af det. Byplanlaboratoriet indgik i et strategisk samarbejde med de mange aktører og udviklede helt nye kursusmodeller sammen med Københavns Universitet og DANVA (Dansk Vand og spildevandsforsyning).

Fra bøger til internet og smartphones

Byplanlaboratoriet kunne i 2011 fejre endnu en rund fødselsdag: 90 år. Meget har forandret sig siden 1921.

Samlingen, der blev til et bibliotek er ikke længere en central del af virksomhedens aktiviteter. Biblioteket er flyttet til arkitektskolen på Holmen. I dag formidles stedets viden primært gennem hjemmesiden, nyhedsbreve og ByplanNyt. Byplanlaboratoriet er en netværksorganisation og vilkårene for netværk har unægtelig ændret sig i de sidste 90 år.

Også en anden ting har ændret sig, nemlig kønsfordelingen blandt byplanlæggerne. Om få år når Byplanmødet et vendepunkt, hvor 50% af deltagerne vil være kvinder. En bizar tanke tilbage i 1921, hvor det ifølge fundatsen var af

Det er af den allerstørste Betydning, at dette fremtidig udføres af Mænd, Byplanlaboratoriets fundats 1921

De skulle lige vide, at 90 års dagen blev fejret med to kvinder i førersædet. Fra 2009 har både bestyrelsesformand- og direktørposten været besat af kvinder.

I 2007 gik Byplanprisen til Silkeborg Kommune for omdannelsen af en nedlagt papirfabrik med følgende begrundelse:
 "Ny bydel i gammel fabrik. Mange danske byer arbejder i disse år med omdannelse af udtjente og forladte industriområder. Der er tale om arealer, der ligger attraktivt og som kan fortælle byernes historie. (...) Der er sket en omdannelse, som på én gang afspejler vores tid og levner plads til historien. Samtidig har man opnået en god blanding af virksomheder, kulturelle institutioner og boliger. I den overordnede strukturplan er der fokus på arkitektonisk kvalitet og realiserbare planløsninger." Byplanlab.dk

Litteraturliste

Arne Gårdmand: Dansk Byplanlægning 1938-1992: Arkitektens forlag 1993

Arne Post: Byplanhåndbogen: Dansk Byplanlaboratorium: 2009

Byplan 1948 – 2004

Byplan Nyt 2003 – 2012

Dansk Byplanlaboratorium: Meddelelser udsendt af Dansk Byplanlaboratorium 1925: København

Dansk Byplanlaboratorium: Beretning om Dansk Byplanlaboratoriums Virksomhed 1924-1925: København

Dansk Byplanlaboratorium: Dansk Byplanlaboratorium beretninger 1926-1933: København 1934

Dansk Byplanlaboratorium: Dansk Byplanlaboratorium beretninger 1934-1943: København 1944

Dansk Byplanlaboratoriums arkiv

Ellen Højgaard Jensen(red.): Byplanlægning – et produkt af tiden, Byplanguide: Dansk Byplanlaboratorium: 2010

Knud Bistrup: Ebenezers disciple, Dansk Byplanlaboratorium: 1971

Lone Jansson: Byøkologiske hensyn i planlægningen: Dansk Byplanlaboratorium: 1990

Ole Damsgård & Jens Johansen: Byplan bøger i 77 år: Dansk Byplanlaboratoriums skriftserie nr. 46: 1999

Sten Eiler Rasmussen: Københavnsegnens planlægning: København 1952